

Deze PDF bevat het hoofdstuk over de Tilburgse volkszanger Jan Viool uit het boek 'We hebben gezongen en niks gehad' van Rolf Janssen, Tilburg, 1984.

Deze pagina's worden u met instemming van de auteur aangeboden door Stichting Cultureel Brabant.

Copyright 1984 Rolf Janssen

Copyright PDF 2007 Stichting Cultureel Brabant

Jan Viool

(Arnoldus van Sommere

7 jan. 1842 – 22 mei 1928)

Arnoldus van Sommere, Manke Nol, Nol Kras, Nol Fiedel, Nol Viool, Jan Viool, Jan Fiedel, Den Fiedelman, De Zwaaf, Den Brobbelèr: maar liefst tien verschillende namen voor één en dezelfde muzikant!

Van al deze namen was – en is – 'Jan Viool' nog wel de bekendste. Toch bestond er tijdens zijn leven al een verwarring van namen, een verwarring die tot op de dag van vandaag voortduurt.

Hij was níet, zoals velen me(e)n(d)en, de man van Mie de Fiedel. Toch is het niet verwonderlijk, dat dat gedacht wordt, want zij (Maria van den Dries) en haar man (Frans Jansen) werden in de volksmond en in diverse publicaties genoemd als "Mie de Fiedel met 'r man", "Mie Fiedel en d'rre meens", "Mie Viool en haar man" of "Jan en Mie Viool".

Ga deze en bovengenoemde namen maar na, dan is het duidelijk, hoe de problemen in de wereld zijn gekomen. Daar komt nog bij, dat Jan Viool vlak bij Mie en Frans woonde: rond 1906 woonde hij op A688, op de "Loopjes", beter bekend als "Lupkes". Frans en Mie woonden op dat moment op B238, 't Haringseind: het (vanaf het centrum gezien) voorste stuk van de Korvelseweg. Wanneer we eens rondwandelen, komen we achtereenvolgens over en langs: Herringsend (Haringseind), Korvelseweg, Korvelplein, de Poel, het Körvels Huukske, de Paddewaaikes (die te bereiken waren tussen twee tuintjes door), vervolgens het Vërkesstraatje, de Uilenvlucht, de Lupkes, de Kwetterie, het Poepsteegje (Hoogtedwarsstraat) en ten slotte de Zwijsenstraat. Om de kring helemaal rond te maken noemen we nog de Nieuwstraat, waar Arnoldus ook lange tijd woonde.

Op 7 januari 1842 deed de klompenmaker Antoon van Sommere uit Batenburg aangifte van de geboorte van zijn zoon Arnoldus, die 's morgens om een uur of zes was geboren. Zijn moeder was Grada Kooymans (die waarschijnlijk tussen 1866 en 1868 stierf). Vader Antoon was op dat moment 28 jaar.

De getuigen, Johannes Wilhelmus van der Sterren en Derk van Geenen, waren arbeider en respectievelijk 34- en 29 jaar oud. Met de ambtenaar van de burgerlijke stand, dhr. J. Miedendaals, erbij, kennen we nu zes van de ongeveer 506 inwoners welke Batenburg rond die tijd binnen de stadsmuren herbergde. In het "Algemeen Aardrijkskundig Woordenboek" van J. van Wijk Roelandszoon vinden we (in 1821) de volgende omschrijving:

BATENBURG, Nederlandsche heerlijkheid, prov. Gelderland, kwartier Nijmegen, voorzeker de oudste en vermaardste van geheel Gelderland, voortijds een stadje, dat door sommigen, met eenige waarschijnlijkheid, voor de oude stad der Batavieren wordt gehouden, schoon Nijmegen met meer grond haar deze eer betwist. Voorheen had zij een oud kasteel of slot, welks bebouwing men aan Bato, een Celtisch prins, wil toeschrijven, en dat zeer prachtig moet geweest zijn; thans zijn er slechts eenige bouwvallen van overig.

Het kasteel brandde in 1794 grotendeels af. Om de omgeving nog wat verder te schetsen, geven we hier een verhaal, dat de opa van de schrijver, die afkomstig was uit Appeltern, een dorpje tegen Batenburg aan, vertelde:

"... In Batenburg stond een huis en dat was bezeten van de duvel. Waarom men dat zo zeker wist?: Wel, op de eerste plaats hadden er slechte mensen in gewoond en bovendien bleek, dat de wanmolen op de deel de hele nacht werkte, zonder dat er een

mens aan te pas kwam. De wervels, die dienden om de luiken afgesloten te houden, tolden de hele nacht razend rond. Bovendien kwam vaak midden in de nacht een beest zo groot als een kalf door de hof heen gelopen. Die ging dan met zijn voorpoten op het venster staan en ging als een gek tekeer met een angstwekkend gebrul.

Dat kon zo niet langer doorgaan, dus kwam op een goede dag een pater uit Megen, om de duvel uit te drijven. Nadat hij dit had gedaan, stopte hij de duvel in een grote zak, die stevig werd dichtgeknoopt. Hij vroeg de veerman of deze hem over wilde zetten. In tegenstelling tot tegenwoordig gebeurde dat in die tijd nog met een eenvoudige roeiboot.

Toen zij halverwege de Maas waren, zagen de mensen die aan de kant stonden toe te kijken, hoe de boot tot aan de rand toe in het water lag: zo zwaar was die duvel! . . . "

Op 24-jarige leeftijd, om precies te zijn op 3 maart 1866 trad Arnoldus in pauselijke dienst onder matriculenummer 2648. In de registers wordt hij vermeld als Arnoldus Sommeren.

Enkele dagen voor hem trad zijn plaatsgenoot Th. Buys in (matriculennr. 2583, 24 feb. 1866) en later vertrokken uit Batenburg nog F. Vos (matriculennr. 5763, 1 dec. 1867) en W. de Goey (matriculennr. 5821, 1 dec. 1867).

Zoals gebruikelijk tekende hij voor een dienstperiode van twee jaar. Hij kreeg ontslag op 12 maart 1868. In die periode werd er stevig gevochten tegen de legers van Giuseppe Garibaldi (1807-1882), die alles in het werk stelde om van Italië een eenheid te maken. Dit ten koste van de Kerkelijke Staat, die grote delen van het land in bezit had.

In november 1867 vond de slag bij Mentana plaats. Onder de vele gewonden bevond zich ook Arnoldus, die een verwonding aan zijn been opliep.

Er is ooit gesuggereerd, dat zijn been verbrijzeld werd, maar als dat zo was, was hij zeker nooit in staat geweest, om op 6 januari 1870 voor de tweede maal naar Italië te gaan (matriculennr. 9712).

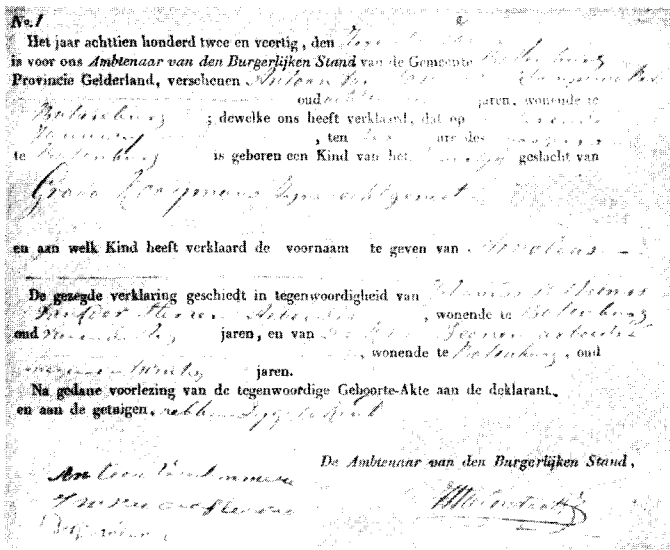
Aan dit dienstverband kwam een eind op 20 september 1870, de dag waarop Rome viel en de Kerkelijke Staat ophield te bestaan. Behalve een mank been (denk aan zijn bijnaam 'Manke Nol'), hield hij aan de gevechten nog een onderscheiding over, nl. het Kruis Fidei et Virtuti (= voor trouw en dapperheid), meestal genoemd het Mentanakruis. Dit kruis werd geslagen direct na de slag van Mentana op 3 november 1867, toen de Garibaldisten verslagen werden.

Hoewel hij nadien in geen enkele ledenlijst van Zouavenbroederschappen meer voorkomt en hij zich dus afzijdig leek te houden van deze verenigingen, die elk jaar Mentana herdachten, schijnt hij toch in 1892 de Bene Merenti-medaille ontvangen te hebben. 25 Jaar na de slag van Mentana heeft paus Leo XIII alle nog levende oud-Zouaven met deze onderscheiding begiftigd. Op het Mentana-feest, dat op 13 november 1892 te Utrecht gehouden werd, was Arnoldus echter niet aanwezig.

Uittreksel uit het geboorteregister van de gemeente Batenburg

No. 1

Het jaar achttien honderd twee en veertig, den Zevende January is voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand van de Gemeente Batenburg, Provincie Gelderland, verschenen Antoon van Sommere, Klompenmaker, oud achtentwintig jaren, wonende te Batenburg; dewelke ons heeft verklaard, dat op den zevende January, ten zes ure des morgens

afb. 2. Geboorte-akte Jan Viool, 7 januari 1842

te Batenburg is geboren een Kind van het mannelijk geslacht van Grada Kooymans Zijne echtgenoot en aan welk Kind heeft verklaard de voornaam te geven van Arnoldus. De gezegde verklaring geschiedt in tegenwoordigheid van Johannes Wilhelmus van der Sterren, Arbeider, wonende te Batenburg, oud vierendertig jaren, en van Driek van Geenen, arbeider, wonende te Batenburg, oud negenentwintig jaren. Na gedane voorlezing van de tegenwoordige Geboorte-Akte aan de deklaratant en aan de getuigen, hebben Zij getekend Antoon Van Sommere J.W. van der Sterren Derk van Geenen

De ambtenaar van den Burg. Stand,
J. Miedendaals

afb. 3 Giuseppe Garibaldi (1807-82)

Slechts twee dagen na z'n dood (22 mei 1928), verscheen er in de Nieuwe Tilburgse Courant onder de rubriek 'Brabantse Novellen' een lang, sterk geromantiseerd verhaal van de hand van Frank Klaroen (pseudoniem voor Willem van Mook), onder de titel:

De avonturen van Jan Viool

– Halte!
Een nijdig trompetgeschal ondersteunt het commando. De colonne Zouaven, die zich als een wentelend reptiel door de bergen kronkelt, staat plotseling stil. Snel als een kletterend gerucht werpt men de geweren aan rotten. Weldra is het heuvelland overdekt met blinkende pyramiden van in de zon glinsterende bajonetten, als zilveren korenaren op een golvend veld. Maar de rust is van korten duur; opnieuw klinkt een bevel, overgenomen door de clairons, die het, langegerekt nu en met steigerende klanken herhalen. De wachters hebben den vijand gemeld. Aan den horizon, op de hoogten van Digia, waar de landstreek, met van zonnelicht witgekuifde heuveltoppen, tegen de einders drukt, beweegt zich een zwarte streep, als een vervaarlijke reuzenslang, die van de hellingen naar beneden kruipt. Zij nadert in kronkelende bochten van haar duizendledig lijf, dat zich uitzet naarmate zij meer zichtbaar wordt. Daar splijt haar lengtevorm zich uiteen en rolt over een breedte van verscheidene duizenden meters op de Zouaven aan. De ordonnansen melden haar: "De Bersaglieri, de aanval!"
Ook de lange colonne Zouaven verspreidt zich in een breed front, in vier linies rukt zij op, Franschen, Hollanders, Zwitsers en Belgen; van overal klinkt de oorlogskreet "pro Petri Sede", dien kreet, waarin alle nationaliteiten zich verbroederen voor het behoud der wereldlijke macht van Gods Stadhouders op aarde. Bij de Zwitsers klinkt een vreemd signaal, even onderbreken zij hun marsch en knielen neer ten gebed. Heel even maar, want reeds stormen zij weer vooruit, in galop. Achter hen komt de artillerie, traag en moeizaam worstelend tegen het oneffen terrein. En ondertusschen braken de vijandelijke vuurmonden het eerste salvo. Het wordt een wedloop om de hogere punten te bereiken, de heuvelruggen van de Vestita, waar de vijand heenstormt. De Zouaven hebben zijn strategie doorzien en werpen zich vooruit. Klauterend tegen de hellingen, beschermd door hun artillerie die onophoudelijk vuurt, trachten zij de veilige hoogten te bereiken en hun tegenstanders voor te zijn.
– A la baïonnette, la charge!
De Garibaldistische caribinieri heeft de beveiligde heuvelruggen bereikt, doch de Franschen willen den stormloop niet opgeven. Met geveld bajonet botsen zij op de vijandelijke strijdmachten in en de Hollanders, de Zwitsers en de Belgen volgen. Maar de geestdrift loopt dood op de overmacht der aanvallers, die den schok der Zouaven weerstaan en hen, met zware verliezen, in de vallei terugwerpen.
En het gevecht duurt voort, terwijl de dalende zon van den stervenden dag een purpreren lijkwade werpt over de gevallen op het slagveld van Digia.

* *
*

De bloedrode hemel verloor zich in de donkerte van den nacht, die alles zwart kleurde en in de vallei de stilte verspreidde van den dood.

Alleen het gekerm der gewonden klonk zacht door het ruischen van den wind als het zuchten van een uitgewoede orkaan.

Een der gekwetsten, een jonge Zouaaf, bijna een knaap nog, ontwaakte uit zijn verdoving met een hartverscheurende kreet: – moeder!

Slechts de echo der bergen beantwoordde zijn roep. Hij wilde opstaan, doch een pijnlijke schotwond in zijn rechterbeen belette het hem. Moeizaam sleepte hij zich van de plaats waar hij de dood om zich heen gezien had en bereikte kruipend het nabije bergpad; doch de inspanning was hem te machtig geweest, opnieuw verloor hij zijn bewustzijn. Toen hij weer bijkwam, stond de zon reeds hoog aan den hemel. En hij lag niet meer op het bergpad van Vestita, doch in een klein kamerke waarvan het venster uitzag op de wijde hellingen die in de vlamlaaiing van de middag vol gouden zon te blaken lagen. Waar hij was, wist hij niet; vaag herinnerde hij zich de dingen van den vorigen dag, de bestorming van den heuvel, het roepen der Franschen dat hem aangemoedigd had, het gevecht van man tegen man met de vijandelijke caribinieri, een schok . . . en dan niets meer.

Terwijl hij daar te mijmeren lag, droevig doch tevreden met zijn lot, ging zacht de deur open en een beeldschoon meisje stond voor hem. Zij stamelde eenige woorden die hij niet verstond, maar haar zangerige stem maakte diepen indruk op hem. Werktuiglijk knikte hij met het hoofd, als wilde hij te kennen geven, dat alles goed was. En zóó was hij getroffen door de onverwachte aanminnige verschijning, dat hij niet eens bemerkte, dat zij er niet meer was. Zij was weggegaan, maar haar beeld stond daar nog, onvergankelijk als voorbestemd om voor altijd in zijn leven te staan . . .

Toen de jonge Zouaaf, eenige maanden later, hersteld was, betreurde hij het kleine kamerke in het vriendelijke lazaret bij Digia, dat hij door zijn genezing verlaten moest en waar de schoone signorina, die hij niet vergeten kon, achterbleef. Machtig bleef hem de herinnering bij aan geleden vreugde en leed, het leed dat de kogel hem gebracht had, die zijn been verbrijzelde en hem tot oorlogsverminkte maakte; de vreugde die in zijn hart gekomen was met de liefde voor Suedita, de schoone Italiaansche . . .

Tijdens zijn verblijf in het lazaret te Digia was zijn regiment verder het land ingetrokken en de vijandelijke bezetting verhinderde hem het te volgen.

Bij een zijner pogingen om zich bij zijn kameraden te voegen viel hij in handen van den vijand en zijn gevangenschap duurde tot het eind van de krijg. Bij zijn invrijheidsstelling vernam hij dat zijn makkers reeds lang naar hun vaderland waren teruggekeerd en dat hij zich naar Rome moest begeven voor repatriement (terugzending naar het vaderland). Maar de jonge Zouaaf bleef liever in Italië en daar hij viool speelde, begon hij het zwervend leven van straatmuzikant. Zijn doel was Digia, waar hij de schoone Suedita ging begroeten.

Doch toen hij, op een zonnige morgen, onder haar venster stond en zijn schoonste liedekje speelde, kwam een kleine patrouille carabinieri, die hem reeds lang achtervolgde, de lieflijke mattinata verbreken en nam hem opnieuw gevangen. Men liet hem ternauwernood den tijd om van Suedita afscheid te nemen, maar in het korte wederzien had hij toch de gelegenheid haar

zijn terugkeer te beloven en die belofte met een onvergetelijken kus te bezegelen. Aangehouden in banbreuk van uitdrijving werd hij, na een korte gevangenschap, op transport gesteld naar zijn vaderland.

Zoo kwam hij in Brabant aan, met verbrijzeld been en gebroken hart. En de tijding van het overlijden zijner moeder, die tijdens zijn afwezigheid gestorven was, kwam zijn lijden nog vergroten. Tot werken was hij voortaan ongeschikt en het eenige middel om in zijn levensonderhoud te voorzien was zijn viool.

Weldra was hij op kermessen en danspartijen een bekend figuur en het volk dat niet wist vanwaar hij kwam en ook zijn waren naam niet kende, doopte hem "de Fiedel" of "Manke Nol", met een toespeling op zijn gekwetst been en zijn vermoedelijken voornaam. Het meest echter was hij bekend als Jan Viool en als zodanig vestigde hij zijn reputatie van zwervend muzikant.

Zijn goedaardig karakter en vrolijk humeur bezorgden hem overal een goede ontvangst en ofschoon zijn beperkte repertoire slechts uit oude deunen bestond, luisterde men toch altijd vol belangstelling naar zijn spel. In hem herleefde de oude vedelaar, die muziek maakte bij alle gelegenheden. Hij vedelde op het bal der schuttersgild, bij het inhalen van den oogst, op de teeravonden der lustige drinkers, bij gouden en zilveren bruiloften en trouwpartijen; hij vedelde ook in de processie of speelde heel devotelijk zijn Ave Maria bij het mirakelbeeld in de Hasseltse kapel.

Als men hem om zijn schoonste liedekje vroeg, speelde hij een tere melodie, een Florentijnse serenade, die hij met veel gevoel voordroeg. En als de laatste tonen van zijn geliefde lied verstierven, waren er tranen in de oogen van den goeden Jan Viool, die anders altijd zoo vrolijk gestemd was. Ingewijden wisten te vertellen, dat hij in zijn hart een tedere herinnering bewaarde aan het land waar hij als Zouaaf gestreden had en in oogenblikken van onbedwongen spraakzaamheid had de violist ooit uitgelaaten, dat hij spaarde voor de reis naar Italië, het land van zijn geluk, waar de schoone Suedita woonde, aan wien hij zijn hart geschonken had. Maar die reis kostte veel geld en de arme straatmuzikant moest het bedrag met halve en heele centen bij elkaar krijgen.

's Zomers waren de menschen nogal vrijgevig, maar in het koude jaargetijde bleven de meeste deuren en beurzen gesloten. Van sparen kwam dan ook niet veel en de jaren gingen heen, vol hoop en teleurstelling, naar gelang het zomer of winter was. En met de jaren werd zijn hand strammer, en trager zijn spel. Hij was niet meer zoo vroolijk als vroeger en het weemoedige Italiaansche liefdelied speelde hij met nog meer droefheid. Op de boerenkermessen werd hij vervangen door jongere krachten en weldra waren de zomers al niet beter voor hem dan de winters. In plaats van sparen kon hij niet eens meer in zijn behoeften voorzien. Hij verschrompelde in teleurstelling en ontbering en de jaren verwijderden hem steeds verder van Italië en van de schoone Suedita. Langzaamaan werd hij zich bewust van de onmogelijkheid nog ooit de dromen zijner jeugd te kunnen verwezenlijken, en deze gewaarwording maakte hem tot een vroeg-tijdigen grijsaard. Het heimwee naar Italië, dat zijn hart verteerde, drukte op zijn persoonlijkheid en maakte hem geestelijk onbekwaam om nog langer weerstand te bieden aan de ontgoochelingen van het leven.

Zijn hoop op de toekomst stierf met zijn gedachte, want naarma-

te zijn smachtend verlangen naar Suedita te zieltoegen ging, sluismerde ook zijn denkvermogen in. Hij was een arme simpele doolaard geworden, een object voor de openbare liefdadigheid, die hem in het oudemannenhuis plaatste. Maar ook daar liet hem de herinnering aan de belofte zijner jeugd niet met rust. Zij achtervolgde hem als een spookbeeld en in oogenblikken van opgewondenheid waande hij zich weer jong en wilde hij het gesticht verlaten "om naar Italië te gaan". Hij werd gevaarlijk voor zijn omgeving en zijn overbrenging naar het krankzinnigen-gesticht bleek noodzakelijk . . .

Daar wacht hij de verlossing uit het droeve bestaan, waarin hij zijn levensdoel niet mocht verwezenlijken ¹⁾ en ²⁾.

In eenzame uren spreekt hij er met zijn hart, dan ziet hij de hellingen van Digia, met het witte lazaret boven op den heuvel, en beneden, in de vallei, een flonkerende vloed, zon-bebloemde bladeren van tamarisken en oleanders die langs het water staan en . . . een schoone Italiaansche, met groote droomoogen en gitzwarte haren, die voorbijgaat, voorbij het lachende landschap, dat hij nooit meer zien zal, voorbij zijn leven, waarover nu de schemering daalt van den somberen nacht die zijn gedachte verdonkert . . .

¹⁾ Zie "Brieven uit Brussel", NTC van 19 mei '28

²⁾ Zoals onze lezers reeds vernomen hebben, is Jan Viool 22 mei j.l. te Vught overleden, Red. NTC

* *
*

De "Brieven uit Brussel", waarvan hierboven sprake is, waren, evenals dit verhaal, afkomstig van de journalist & romancier dhr. Willem van Mook, die in die tijd woonachtig was in Brussel, maar regelmatig in Tilburg kwam.

In een van die brieven, van 19 mei 1928, maakt hij duidelijk, dat Jan Viool beslist *niet* de echtgenoot is van Mie (de) Fiedel:

"... neen, ik bedoel niet de man van Mie Viool die vroeger in de Blende Fiel woonde en nu daar ergens in een nieuwer gedeelte van Korvel verdoken zit. Het muzikale duo uit de Blende Fiel, Mie met de bas en Jan (. . .) met de Fiedel was op de ouderwetsche feesten en boerenkermissen welbekend. Maar de Korvelsche "Fiedel" die bij zijn jolig fiedelbestaan ook 't eerzaam

vak van buitenwever uitoefent - "al fiedelet nie' dan klapperet toch" zei Mie en ze bedoelde met het laatste het getouw - die Fiedel is niet de Jan Viool welke ik bedoel en wordt ten onrechte zo genoemd.

In 't Verkenstraatje noemen ze hem niet anders dan "Jan Fiedel". Wie Jan Viool dan wel is?: een oud-Zouaaf die bij Mentana een been verbrijzeld werd . . . enz.

Merkwaardigerwijs vernemen we 50 jaar later via een brief van dezelfde hr. Van Mook het tegenovergestelde. Bij de terugkeer van Jan Viool in Nederland laat hij een romance ontstaan tussen hem en Mie Fiedel:

"... Zo strompelde hij over de grens en kwam terecht te Tilburg, op het Korvelplein, dat toen nog een parkje was, voor de oude kerk. Hij speelde daar viool voor een groep kinderen en een groter meisje nam hem mee naar een huis in "Den Uilenvlucht". Ze woonde daar samen met een jonge Brabantse boerendochter, die van huis weggelopen was en die cello speelde. Men noemde haar Mie Viool. Toen Jan haar zag was zijn ellende gedaan. Hij bleef voortaan bij haar en ging niet verder meer . . ."

In dezelfde brief staat:

"... Jan Viool heette: Arnold van Someren. Zo moet hij bij de Burgerlijke Stand alhier te boek staan. Hij maakte bloedige veldslagen mee. Bij een daarvan werd hij door de cavallerie van de Garibaldisten onder de voet gelopen en zwaar gewond. Bijna twee jaar is hij in Rome in een ziekenhuis verpleegd. De dokters brachten hem zover, dat hij weer kon lopen, maar kreupel. Ontslagen uit het ziekenhuis ging hij te Rome naar de Nederlandse ambassade, waar hij werd afgescheept met een spoorkaartje naar Brussel. Daar stapte hij uit, zonder een cent op zak, zonder enige uitkering, want dat bestond toen nog niet. Maar hij had zijn viool nog. Noodgedwongen werd hij straatmuzikant. Van honger begon hij te Brussel op straat viool te spelen en er kwamen genoeg centimes in zijn hoed om af en toe wat te eten. Slapen deed hij op een bank in het park. Omdat hij heimwee had naar zijn land, trok hij weg uit Brussel. Te voet kreupelde hij over de wegen waarlangs de armen gaan en die hij bemoedigde met zijn vioolspel, waarvan hij voortaan moest leven."

In het jaar een duizend acht honderd zeven-en-zeventig, den 10 de maand Februarij is voor ons, Jacobus Hendriks Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente TILBURG verschenen: Roelck van der Kopp

oud veertien jaren, van beroep Koepman wonende aan de die verklaarde aangifte te doen, dat Edelie de Johanna Margaretha Bakker van beroep Koepman wonende te Edam op den duizend acht honderd zeven-en-zeventig der maand Februarij een duizend acht honderd zeven-en-zeventig, om half ure, des 10 middags, ten 10 huize wijk St. Janskerke aan de duizig bevalen is van een kind van een elijk geslacht; aan welk kind was gegeven de voornaam van Maria Gerardina

Deze aangifte is gedaan in tegenwoordigheid van Johannes van oud veertien jaren, van beroep Koepman en Jacobus Hendriks oud veertien jaren, van beroep Koepman beide wonende binnen deze gemeente.

En hebben wij hiervan opgemaakt deze akte, die, na aan den verschenen persoon en de getuigen te zijn voorgelezen, getoekend is door ons M. H. van

Roelck van der Kopp
J. H. van
M. H. van

afb. 4 Geboorteakte Maria Gerardina van Sommere

Heden, den 10 de maand Februarij des jaars een duizend negen honderd zes, zijn voor mij, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente TILBURG, verschenen: Arnold van Someren

oud veertien jaren, van beroep Koepman wonende alhier, en Johannes van oud veertien jaren, van beroep Koepman wonende alhier,

die verklaarden aangifte te doen, dat op den 10 de des jaars een duizend negen honderd zes, om half ure des 10 middags, binnen deze gemeente overleden is: Johanna Margaretha Bakker van Edam geboren te Edam wonende alhier aan de duizig aan de duizig

En heb ik hiervan opgemaakt deze akte, die, na aan de verschenen personen te zijn voorgelezen, getoekend is door mij M. H. van

Arnold van Someren
J. H. van
M. H. van

afb. 5 Overlijdensakte Cornelia Johanna Margaretha Bakker

Gezien de gegevens uit het Zouaven-archief van Oudenbosch kan bovenstaande in zoverre niet kloppen, dat hij na het oplopen van zijn verwonding ruim twee jaar in Rome verpleegd zou zijn geweest; immers, in 1868 kreeg hij ontslag uit het leger, om vervolgens, in 1870 voor de tweede maal dienst te nemen.

Of het moet zijn, dat hij in de tussenliggende twee jaar niet teruggeweest is in Nederland, maar inderdaad daar verpleegd is en na zijn herstel bijgetekend heeft.

Bovendien blijkt uit de feiten, dat, alvorens zich definitief in Tilburg te vestigen, hij nogal eens van woonplaats veranderde en een andere levensgezel vond dan in geciteerde brief gesuggered wordt!

Na de val van Rome volgen er een zestal jaren, waarin we het spoor van Arnoldus praktisch kwijt zijn.

Tussen 1871 en 1876 leert hij Cornelia Bakker kennen en trouwen zij met elkaar. Zij was een jaar jonger dan hij: ze werd geboren op 10 februari 1843 te Edam.

Rond 1876 komen zij twee naar Tilburg, waar op 23 juli 1877 hun dochter, Maria Gerardina van Sommere, geboren wordt. Op de dag van de geboorte is Arnoldus echter niet in Tilburg. Volgens de geboorte-akte woont hij op dat moment in Turnhout, waar hij als koopman zijn kost verdient. Wél is er sprake van "ten zijnen huize, wijk Heuvel op de Bossche bedding", waaruit we zouden kunnen afleiden, dat hij slechts 'n aantal maanden of weken naar België is.

Hoe dan ook, in 1878 verhuist het hele gezin naar Turnhout en de reeks verhuizingen die daar op volgt duurt voort tot 1886, wanneer zij zich blijvend in Tilburg vestigen.

Op 24 september 1880 komen zij voor 3 jaar terug naar Tilburg. Vanaf 17 december 1883 zitten zij weer in Turnhout. Een jaar later, 24 december 1884 komen ze weer naar Tilburg, om op 16 november 1885 naar Breda te vertrekken. Ten slotte vestigen zij zich op 18 september 1886 in Tilburg op N. 497.

Van 1889 tot 1890 wonen zij in wijk A, nr. 614 (omgeving Zwijssenstraat/Kwetterrij), terwijl ze rond 1900 op A. 680 (Oerlesebaan) wonen.

Hun dochter, Maria Gerardina vertrekt op 15 januari van dat jaar naar 's Hertogenbosch. Vanaf 3 juli 1903 wonen Nol en Cornelia op A. 688 (Loopjes: "Lupkes"), waar zij op 15 juli 1906 op 63-jarige leeftijd overlijdt.

Nol ruilt een jaar later van woning met familie Van den Dries, die tot dan toe woonde op A. 710 (Nieuwstraat).

Volgens het adresboek van Tilburg woont hij in 1911 op de Nieuwstraat 122 en 'n jaar later in de zelfde straat op nr. 118.

Rond 1914, hij is dan al 72 jaar, geeft men hem huisvesting in het St. Jozefgesticht aan de Lange Nieuwstraat 200. Vier jaar later, op 30 mei 1918 wordt hij overgebracht naar huize Voorburg te Vught, waar hij op 22 mei 1928 overlijdt.

Vooraf tijdens de laatste dagen van zijn leven en daarna is er in krantenartikelen veel aandacht aan hem besteed.

In deze artikelen hebben we ook de meeste liederen die hij zong terug kunnen vinden.

Helaas werd steeds alleen de tekst afgedrukt. Slechts enkele melodieën hebben we via mondelinge overlevering kunnen achterhalen, 'n enkel lied zelfs in diverse varianten.

Schrijvers van deze artikelen waren Willem van Mook (Frank Klaroen) en Lambert de Wijs (Gerard van Leyborgh).

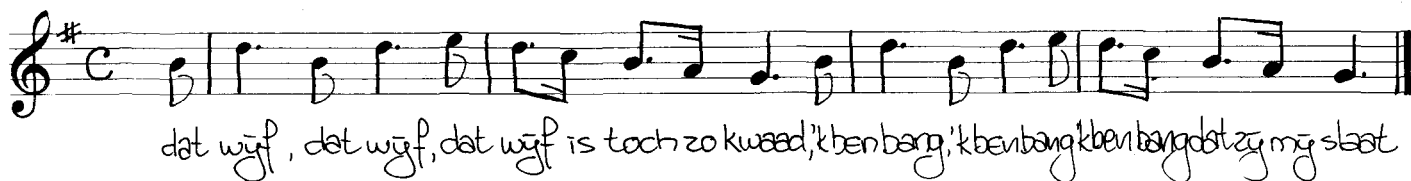
Jan Viool stond vooral bekend om zijn geestige invallen. Wanneer hij langs de straten liep en er gebeurde wat, dan had hij direct zijn viool aan de schouder en verzong ter plekke een spotliedje, waarna hij rustig verder liep, alsof er niets gebeurd was. De meeste van die versjes zijn natuurlijk verloren gegaan omdat ze zo plaats- en situatiegebonden waren.

Twee ervan van zijn echter bewaard gebleven en geven een goed voorbeeld van zijn spitsvondigheid: Zo hoorde hij eens een 'mevrouw' tegen haar dienstmeid tekeer gaan. Voor de gesloten deur speelde hij:

Dat wijf

tekst: G.A.T.

muziekcomp.: R. Janssen, Tilburg

dat wijf, dat wijf
dat wijf is toch zo kwaad
'k ben bang, 'k ben bang
'k ben bang dat zij mij slaat

Toen hij in de Nieuwstraat woonde, liep zijn vrouw eens wanhopig de deur uit, terwijl ze riep: "ik ga m'n eigen verdoen!, ik ga me verdoen!". Nol liep haar achterna, naar buiten. Daar bleven veel mensen uit de buurt staan kijken, wat er gaande was. Hij pakte zijn viool en zong voor het 'publiek':

M'n vrouw gaat zich verdoen

tekst + muziek: dhr. J. Leenaerts, Tilburg (1898-1982)

m'n vrouw gaat zich verdoen, verdoen, m'n vrouw gaat zich verdoen

m'n vrouw gaat zich verdoen, verdoen
m'n vrouw gaat zich verdoen

Waarop iedereen in lachen uitbarstte. Cornelia holde beschaamd, zo snel ze kon weer naar binnen, maar Nol bleef staan en zong:

m'n vrouw heeft zich bedacht, bedacht
m'n vrouw heeft zich bedacht

Met een kleine buiging nam hij afscheid en liep doodgemoedereerd naar binnen.

Jan Viool werd echter lang niet altijd gewaardeerd, wanneer hij zong. Tijdens zijn lange zwerftochten ver buiten Tilburg kwam hij regelmatig in de buurt van Reusel, Eersel en Lage Mierde. Zolang hij het bij vioolspel hield, vond men het prima. Hij verkocht echter ook blaadjes met teksten. Zo gauw het erop leek, dat hij

wilde gaan zingen, gaven de mensen hem bij voorbaat geld, zodat ze zijn stem niet hoefden te horen.

Op andere plaatsen hoorde men zijn liederen juist erg graag. In diverse kroegen, waar hij regelmatig kwam, was één van zijn meest populaire liederen "D'n boer van Ravels", op sommige plaatsen ook bekend als "Den Boer van Ransel", of "Kater en 'n kat".

D'n boer van Ravels

tekst: N.T.C. 16-11-1930

muziekcomp.: M. Zeegers, Tilburg

daer was een boer uit Ra- vels, zeg vrienden wilt mij wel verstaan, die aan z'n

vrouw be-loofde, om vorkens naar de markt te gaan, zijn vrouw gaf m'n sommige geld, hij

decht: daer ben ik mee gesteld, nu ga'k vandaag op mijne zwieren zal maken veel ple-zier

van (je) triderom trala-la, van (je) triderom trala-la

daar was een boer uit Ravels
zeg vrienden wilt mij wel verstaan
die aan zijn vrouw beloofde
om varkens naar de markt te gaan
zijn vrouw gaf hem een somme geld
hij dacht daar ben ik mee gesteld
nu ga 'k vandaag op mijne zwier
en zal maken veel plezier

REFREIN
van triderom, tralala
van triderom, tralala
van triderom, tralala
van triderom, tralala

den boer is op de markt gekomen
doch naar geen varkens keek hij om
wel naar een heel lief meisje
al van den Achterom
het meisje sprak hem aan
mag ik met u eens mede gaan
gij bent voorzien van geld
daar zijn wij op gesteld
REFREIN

hij heeft haar meegenomen
den boer was uit de rouw
een fleske wijn gedronken
hij dacht niet aan zijn vrouw

den boer had tot de nacht
een vrolijk dagje doorgebracht
maar 't geldeke was naar de maan
toen hij naar huis moest gaan
REFREIN

de boer dacht bij z'n eigen
hoe leg ik dat nu aan
hoe zal ik varkens krijgen
waar ik mee naar huis kan gaan
ik heb mijn geld verteerd
dat nimmer wederkeert
'k ben bang van mijn kwaad wijf
dat wel zal trekken aan mijn lijf
REFREIN

den boer was uitgeslagen
hoort maar naar deze grap
hij heeft heel rap gegrepen
een kater en een kat
hij dacht op zijn gemak
die stop ik in mijn zak
toen is de boer naar huis gegaan
daar ving de pret eerst aan
REFREIN

zijn vrouw ving aan met vragen
zij had geen slecht gedacht
en vroeg, hebt gij nu varkens

de beste voor de slacht
hij sprak, gelijk 't behoort
zijn 't varkens van de beste soort
maar zij wist niet dat er zat
slechts een kater en een kat
REFREIN

ze heeft de zak genomen
en dacht aan geen noodlot
zij bracht vlug zonder schromen
de varkens naar het kot
maar toen de zak werd losgedaan
zijn er twee aan de haal gegaan
zij vluchtten naar een muizengat
de kater en de kat
REFREIN

toen heeft ze hem geslagen
al met de koekepan
gij weet mij hels te plagen
gij duvel van een man
gij hebt het geld verteerd
mij erg geafronteerd
gij hebt je zelfs gezopen zat
voor enen kater en een kat
REFREIN

De tekst stond afgedrukt in de NTC van 16/11/1930, terwijl de muziek geschreven werd door Marc Zeegers. Een overgeleverde melodie vinden we in het boek "Liederen en dansen van de Kempen" van Harrie Franken. Deze gaat aldus:

muziek: via dhr. H. Franken, Weebosch

Van verschillende liederen is het bekend, dat Jan Viool ze zelf heeft geschreven. Hij is daarmee een der meer creatieve straatzangers geweest, omdat de meesten zich vaak beperkten tot het in hun tijd populaire genre en/of algemeen bekende traditionele werk.

Mogelijkerwijs dateert "D'n boer van Ravels" uit ± 1885, toen Arnoldus in Breda woonde. We baseren dit op de vermelding van "Den Achterom", de rosse buurt van Breda, achter de Haagdijk.

Mogelijkerwijs zou de plaatsaanduiding "Ravels" dan ook Bavel kunnen zijn.

Een lied, waarvan vaststaat, dat Jan Viool de dichter én componist is, is "Achter de hemeldeur", ook bekend als "De rechter" of "In den hemel hangt een grote ham". Het bleek nog bij veel mensen bekend te zijn.

Achter de hemeldeur

tekst + muziek: mevr. P. de Rooy-Wellens, Goirle

ach vrienden hoort en luistert naar mijn lied het is een droom die ik u ga ver-tellen, ik droomde
 laatst dat ik gestorven was, ik zag de hemel en de hel — le ik zag de rechter in een grote
 zaal, ik hoorde hem met vele mensen spreken, en om te luisteren naar 't ver-haal,
 heb ik mij achter de deur ver-scho-len, heb ik mij achter de deur ver-scholen

ach vrienden hoort en luistert naar mijn lied
 het is een droom die ik u ga vertellen
 ik droomde laatst dat ik gestorven was
 ik zag de hemel en de helle
 ik zag de rechter in een grote zaal
 ik hoorde hem met vele mensen spreken
 en om te luisteren naar 't verhaal
 heb ik mij achter de deur verscholen
 heb ik mij achter de deur verscholen

achter de deur daar hing een grote ham
 daar moest iedere notaris wat van eten
 ja voordat hij de hemel binnenkwam
 maar er was nog niet van gegeten
 en is dat niet een alldroevigst spel
 al die notarissen die gaan verloren
 en bij de duivels in de hel
 daar worden zij zonder zeep geschoren 2x

de bakker en ook de molenaar
 die moesten samen voor het oordeel komen
 de rechter sprak, uw vonnis ligt ook klaar
 hoor wat ik van u heb vernomen
 jij hebt gebakken brood van zeep en gruis
 en jij hebt koren onder het graan gemalen
 daarom zal heel het hels gespuis
 op staande voet u komen halen 2x

er kwam ook nog een advokaat
 die meende daar zijn mond ook wat te roeren
 ja hij maakte heel wat praat
 hij dacht, het zijn hier toch maar boeren
 maar de rechter sprak, mijnheer de advokaat
 gij moest hier niet staan te lawijten
 gaat u maar naar het hels gespuis
 daar zullen ze jou wel leren pleiten 2x

toen kwam er nog een rijke vrek
 die stond te wenen en te lamenteren
 hij had zo'n lange spitse bek
 ik dacht van 't lachen te creperen
 de rechter sprak, gij hebt uw geld gespaard
 terwijl de arme man gebrek moest lijden
 gij hebt gereden met koets en paard
 nu kunt ge met den duvel rijden 2x

daar kwam ook nog een fabrikant
 die in zijn leven zoveel wevers had bedrogen
 de rechter sprak, het is voor jou een schand
 uw zaken zijn mij niet ontvloden
 gij hebt gepeuterd aan het werkmansloon
 een van de wraakroepende zonden
 daarom hebt gij ook geen verschoon
 gij bent aan 't hels gespuis verbonden 2x

toen kwam er nog een winkelier
die met bedrog zo menigeen kon kwellen
de rechter sprak, kom jij maar eens hier
met jou heb ik nog een ei te pellen
gij hebt verkocht vervalste waar
aan mensen die in u stelden vertrouwen
daarom ligt hier uw vonnis klaar
gij zult den hemel nooit aanschouwen 2x

daar kwam ook nog een boerenkees/boerenbeest
die in zijn leven veel spek had gegeten
de rechter sprak, ook gij staat op mijn leest
denk niet dat ik u ben vergeten
gij hebt uw graan met valse maat verkocht
daarbij hebt ge de boter gaan vervalsen
en daarom zal al dat hels bedrog
jou als een zwijntje leren walsen 2x

toen kwam er ook nog een politieheer
zeer dik van buik en met kromme benen
het was precies een aangeklede beer
de rechter sprak, dat is er nog zo ene

die menig mens heeft aangeklaagd
omdat men hem niets stopte in de handen
daarom worde hij nu ook geplaagd
en zal hij dan voor eeuwig branden 2x

toen kwamen er twee soldaten van den Frans
die meenden in den hemel te geraken
ja in den hemel daar horen wij thuis
maar er gebeurden andere zaken
de rechter sprak, opvreter van het land
hoe durft gij hier van heldenmoed nog praten
gij hebt gelaten Napoleon in den brand
weg, want gij zijt maar pap-soldaten 2x

ik had een uur achter de deur gestaan
en dacht dat zij op mij niet zouden letten
toen ben ik den hemel ingegaan
en moest me bij de engelen zetten
omdat ik was zo een rare kwast
werd ik gerekend onder de gekken
doch al wie hier het schoentje past
die mag het dan gerust aantrekken 2x

Een kleine variant in de tekst vinden we in het eerste couplet, waar de laatste twee regels ook wel gezongen werden:

.. maar ik durfde er niet binnengaan
ik heb mij toen achter de deur versteken ..

Een variant, die we vonden bij mevr. Annemarie Vossen, begint met een couplet, waarvan de eerste vier regels nagenoeg gelijk zijn aan het tweede couplet van bovengenoemde versie. Qua melodie en strekking is het lied echter totaal anders:

In den hemel hangt een grote ham

tekst + muziek: mevr. A. Vossen-Vennix, Tilburg

in den hemel hangt 'n grote ham, door moestelke no-taris eens van eten, voor-
dat hij in den hemel kwam, maar daar was nog nooit niet vange-beten, dus vrienden luis-
ter naar mijn raad, voor-dat je naa een notaris gaat REFREIN
een oud ge-
rucht, 't is al vaak ver-teld, in 'n ouwe sak stopt de slimme vos z'n geld vos z'n geld

in den hemel hangt een grote ham
 daar moest elke notaris eens van eten
 voordat hij in den hemel kwam
 maar daar was nog nooit niet van gebeten
 dus vrienden luister naar mijn raad
 voordat je naar een notaris gaat

REFREIN

een oud gerucht, het is al vaak verteld
 in 'n ouwe sok stopt de slimme vos zijn geld 2x } 2x

tante Janna sukkelde allang
 en ze liet de dokter maar eens komen
 hij zei: ik weet gij zijt niet bang
 en gij gelooft toch in de paus van Rome
 als ik jou was riep ik de pastoor
 leg hem jouw zorgen maar eens voor
 REFREIN

de dokter ging de pastor kwam
 hij zei Janna ge moet es naar me luist'ren
 wat doet ge met uw goed en geld
 heel zachtjes was zij aan het fluisteren
 Janna zei, ik heb nooit kwaad gedaan
 ik zal rechtsstreeks naar de hemel gaan
 REFREIN

de notaris waagde ook zijn kans
 maar ook hij kon haar niet overreden
 woedend maakte hij een krijgersdans
 viel op de vloer en hij was overleden
 geen bloemen bij zijn laatste reis
 daarop stelde hij beslist geen prijs

REFREIN

op zijn kist lag een hele grote ham
 voor de notaris die niet in de hemel kwam 2x } 2x

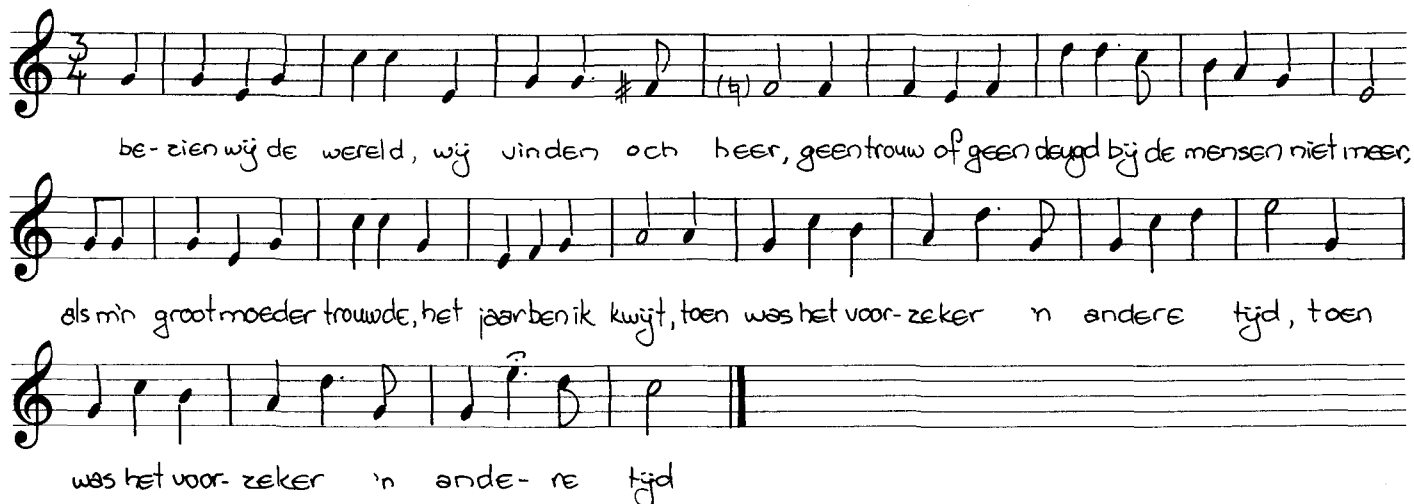
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
		RK opperman						Reg 35/8			
1	2	3	4	5	6	7	8				
655	Th. 1890	Tersel van	Franciscus							1840	1840
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
									24/10/1920		Ronde L. W.
1	2	3	4	5	6	7	8				
656	Th. 1890	Sommere	Arnoldus							1842	1842
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
		RK nicolapeter (H)					30/5-1908	Reg 6/308			
1	2	3	4	5	6	7	8				
657	Th. 1890	Balser	Jan Maria							1882	1882
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
		RK lootman					22/10/1911	Reg 11/4			

afb. 6 Bevolkingsregister: de ambtenaar heeft bij de vaste gegevens genoteerd: "bijgenaamd Jan Viool"

Uit beide liederen spreekt een duidelijke, zij 't enigszins verbloemde kritiek op bestuurders en beroepen, waarvan men in eerste instantie afhankelijk was. De 'zonden' waaraan men zich schuldig maakte zijn door de jaren heen weinig veranderd. Wat ook weinig veranderde, is de hang naar het verleden, omdat het toen zgn. "allemaal heel anders, veel beter" was. Jan Viool zong zijn "Lied van grootmoeders tijden" alleen bij speciale gelegenheden. Zoals 'n journalist ooit zei: "zijn geestesproduct was niet voor elke deur bestemd: dat was voor hem een kunstuiting".

Lied van grootmoeders tijden

tekst: dhr. K. v. Helvoirt, Diessen
tekst + muziek: dhr. J. v. Alphen, Dongen

be- zien wij de wereld, wij vinden och heer, geen trouw of geen deugd bij de mensen niet meer,
als mijn grootmoeder trouwde, het jaar ben ik kwijt, toen was het voor- zeker 'n andere tijd, toen
was het voor- zeker 'n ande- re tijd

bezien wij de wereld wij vinden och heer
geen trouw of geen deugd bij de mensen niet meer
als mijn grootmoeder trouwde, het jaar ben ik kwijt
toen was het voorzeker een andere tijd 2x

ze heeft het wel honderden keren gezegd
toen was men zozeer aan het geld niet gehecht
en men hield niet altijd voor een huwelijk in 't oog
hoe zwaar wel den beurs van den grootvader woog 2x

toen zocht men een vrouwke dat braaf was en spon
wat naaien en breien en 't huishouden kon
en was men op 't spoor van zo'n vrouwke geraakt
in 't bijzijn der ouders werd kennis gemaakt 2x

zij kookten, zij schuurden, zij deden de was
zij droegen geen haar of 't was eigen gewas
eenvoudig gekleed en een zuinig gelaat
was toen voor de vrouwkes het schoonste sieraad 2x

toen stak in de vrouw niet zo'n ijdelheid in
zij kenden geen poefen of crinoline
zij waren zo zot niet op dans en gedruis
maar leerden hun kinderen en bleven te huis 2x

toen waren de mannen wat meer voor 't profijt
zij vierden geen Maandag en werkten altijd
zij dronken des zondags een pintje of vijf
en keerden op klokslag van tien bij hun wijf 2x

toen waren de kinderen voor d'ouders geen kruis
de dochters die bleven des avonds in huis
de jongmans die gingen tot ouders verdriet
van zeventien jaar op hun pintje nog niet 2x

men gaf toen zijn geld aan geen fonds of geen smous
het ging in een rent of het ging in een kous
de winst was maar klein en de rente maar kaal
maar niemand ging schuiven met hun kapitaal 2x

van gas of petrol werd toen nog niet gehoord
men was heel tevree met een kaars van een oort
het was toen in huizen wel minder verlicht
maar er werd toch ook zoveel brand niet gesticht 2x

zo was het in grootmoeders tijden gesteld
zij heeft het mij honderden keren verteld
hoe rustig en schoon was het leven weleer
o tijd van mijn grootmoeder kom nog eens weer 2x

afb. 7 Jan Viool – schilder onbekend, ± 1895

In het gemeente-archief van Tilburg bevindt zich sinds het na-jaar van 1979 weer de enige afbeelding die we van Jan Viool bezitten; een olieverfschilderijtje van ± 35 x 45 cm.

Het werd in 1929 aan de gemeente geschonken "ten behoeve van het toekomstig gemeentelijk museum" en is lange tijd in bruikleen geweest.

Tot nog toe was het ons slechts bekend van een krantenreproductie rond 1928 en een uit die tijd daterende foto. Bij de kunsthandelaar Langeweg in de Nieuwlandstraat heeft een tijd lang een copie er van te koop gestaan. Dit werk bevindt zich nu in Goirle.

Aanvankelijk bestond het vermoeden, dat het een schilderij was, gemaakt door Jan van Delft, daar het qua stijl enigszins aansloot bij "Den Avendeu", dat rond 1923 werd geschilderd.

Op een aantal gronden zijn we hier van afgestapt. Op de eerste plaats signeerde Van Delft al zijn werk, terwijl we hier naam noch jaartal tegenkomen. Ten tweede wordt in de schenkingsacte geen melding gemaakt van Jan van Delft, maar zien we alleen een korte omschrijving van het werk:

"... vioolspeler, volgens overlevering een oud Tilburgs type". Wanneer we afgaan op een acte van 13 september '29 dan is er wel sprake van een schilderij van Van Delft, maar het is onwaarschijnlijk, dat het om genoemd schilderij gaat:

bijlage 1929
no 491
13 sept. 1929

voorstel tot het aanvaarden v.e. schilderstuk voor het toekomstig stedelijk museum

aan de gemeenteraad,

door tussenkomst van de heer L.G. de Wijs wordt door een onbekende geveer aan de gemeente voor het toekomstig Museum aangeboden een schilderwerk van de Tilburgse kunst schilder Jan van Delft, voorstellende een Tilburgs type.

Wij stellen uw raad voor, dit te waarderen aanbod te accepteren en aan den heer L.G. de Wijs voor zijn bemoeiingen erkentelijkheid te betuigen. Een concept besluit doen wij hierna volgen
Tilburg, 13 sept. 1929

Burgemeester en weth. van Tilburg
Vonk de Both
de secretaris
W.J. v. Dusseldorp

Op de derde plaats hebben we de vermoedelijke datum, waarop het doek geschilderd is: ± 1895, toen Arnoldus ongeveer 53 jaar oud was.

Daags na zijn dood bezocht Lambert de Wijs de dodenkapel van huize Voorburg. Het schilderij had hij meegenomen:

"... Welwillend treedt mijn broeder Gisleumus, die Jan Viool in zijn laatste dagen heeft verpleegd, tegemoet. Ik laat hem het

schilderij zien . . . – Ja, dat is Jan Viool, maar 't is lang geleden dat ie geschilderd is, naar mening zo'n 35 jaar geleden, toen zal ie tussen de 50 en 55 jaar zijn geweest. Dat klopt."

Jan Viool, "den Brobbelèr", zoals hij wel 'ns genoemd werd, vanwege de bijna ondefinieerbare dierlijke geluiden, die hij met zijn viool produceerde; Mevrouw Vinks-Strijbosch vertelde, dat Jan Viool regelmatig langs kwam op Heidepark aan de Bredascheweg, waar haar vader woonde. Als hij een kop koffie gedronken had, pakte hij zijn viool en vroeg: "zal ik eens een haan laten kraaien?", waarna hij op zijn instrument feilloos het kraaien van een haan imiteerde. Via de Oude Rielse Baan liep hij daarna weer op huis aan.

Nol Kras; Manke Nol die met zijn been trok, maar op zijn sterfbed nog opviel door zijn rijzige gestalte; De Zwaaf, die zich in godsdienstig vuur de benen onder zijn lijf liet schieten en in de psychiatrische inrichting met een zelfde vuur overeind schoot bij het noemen van de naam Garibaldi: hij maakte dan een beweging alsof hij een knots wilde zwaaien om er op los te slaan en woedend kwam hem over de lippen: "... en dan schoten die verdomde kerels m'n poot kapot ook!"

De Fiedelman, die kort voordat het café sloot binnenkwam met zijn lange jas en slappe hoed. Groetend trad hij naar het buffet en bestelde een borreltje. Met dieppijnzende ogen keek hij rond en na enige aarzeling vroeg hij de aanwezigen of hij iets mocht spelen.

Verwonderde, vragende gezichten, die het niet direct begrepen. Jawel, spelen. Maar wat en waarop? Hij knoopte zijn jas los en daar verschenen viool en strijkstok. Direct stond de viool onder de kin, de magere vingers op de snaren, de strijkstok ging in de hoogte.

"... Het jubelde even, doch dra spraken de tonen van melancholie, van heimwee. Toen het spel een einde zou nemen, veranderde de droefgeestigheid in guitigheid en met niet onverdienstelijke artistieke werden verschillende dierengeluiden nagebootst om te eindigen in een gekras dat aan de uitwerking naar beneden van een overladen maag moest herinneren. De hoorders waren voldaan, klaptten spontaan en offerden in de slappe hoed van de speler.

Dat was het spel van Jan Viool, reeds grijs voor zijn tijd, doch toch nog in zijn kracht . . . "

Arnoldus van Sommere, die op alle feestelijke gelegenheden met zijn muziek te vinden was, zoals bijvoorbeeld op de opening van de expositie "Stad Tilburg" door Z.K.H. Prins Hendrik in 1909. De prins beloofde zijn spel met de belofte, dat hij zo veel mocht drinken als hij wilde. Hij had voor hem dan ook zijn mooiste lied gespeeld: "Uwe zanger wacht aan de deur", het Italiaanse lied "E schiudi lu scio al tuo cantor", dat hij als herinnering aan zijn Zouaventijd met zich meedroeg. Arnoldus van Sommere, die soms, moegespeeld zonder een cent op te halen, bij de Nieuwkerk aanklopte om onderdak.

Tot lang na zijn dood bleef zijn naam voortleven. Zo schreef pater Piet Heerkens in 1938 in de bundel "Den örgel" een gedicht, dat door zijn broer Leo Heerkens op muziek gezet werd:

Jan Viool

tekstcomp.: Piet Heerkens
muziekcomp.: Leo Heerkens

zeg wit duh gij nog van Jan Viool die langs de deuren liep — en geurde naor 'n vuil riool en
in de schuren sliep —

Zeg, wit duh gij nog van Jan Viool
die langs de deuren liep
en geurde naor 'n vuil riool
en in de schuren sliep?

hij fiedelde zo-mar-ongeveer-
ten naosten-bij weh raok
hij hah bij schön en lilluk weer
't viöltje mar aon z'n kaok

zeg wit duh deh nog van Jan Viool
z'ne kokkerd rond en rööd
toe 't pimpelpèrs van rooie kool
hong nie' persies in 't lööd

hij fiedelde mar van tierelierelier
en zoagde rauw kris-kras

en ie dronk 'n stevig pütje bier
a's 't gin jenever was

z'n ögen blonken a's van glas
en gluurden dur 'n kier
ze dreven (a's 't gin snevel was)
ze dreven rond in 't bier

soms denk ik nog ön Jan Viool
ocherm, dieje viezen tiep
die geurde nor 'n vuil riool
en in de schuren sliep

want Jan Viool hah altij' lol
en streek mar tierelierelier . . .
z'n wangen stonden pèrs en bol
van bier en van plezier . . .

Naar hem werd ook het landelijk blad voor volksmuziek & folk
genoemd: Jan Viool.

In België leeft sinds enige jaren zijn naam nog voort in een groep
die programma's brengt met voornamelijk op nostalgie en senti-
ment gerichte liederen "uit de oude doos". Vandaar de ondertitel
"oma's favorieten".

Tot slot een lied, dat geschreven werd ter gelegenheid van zijn
vijftigste sterfdag:

Jan Viool 1842-1928

tekst + muziekcomp.: R. Janssen, Tilburg

van Jan Vi-ool is 't de h'k hier zing, van hoe z'n leuen 'm verging, van hoet ie zwierf hier in 't rond en in 't
gekkenhuus z'n ende vond **REFREIN** R: en ie spulde en ie waandelde van Rielen Gool nor loon op zaand en
as ie daor z'n lied ge-daon hah, kwam ie op Kùrvel onbe-laand

van Jan Viool is 't deh 'k hier zing
 van hoe z'n lèven 'm verging
 van hoe 't ie zwierf hier in 't rond
 en in 't gekkenhùis z'n ende vond
 – en ie spulde en ie waandelde
 van Riel en Gool nor Loon op Zaand
 en a's ie daor z'n lied gedaon hah
 kwaam ie op Kùrvel onbelaand

hij zong van 't Italiaanse laand
 hij waar gestürven, nou jao, bekaant
 nie' dur te vèchten a's Zouaaf
 mar deh z'n mèd er d'n brui on gaaf
 – en ie spulde en ie waandelde
 meej schòne meskes on z'n haand
 mar a's die hum d'n bons wir gaven
 kwaam ie wir op z'n bëen' belaaand

tot op 'nen dag deh 't ie getroffen wier
 deur 'ne kogel, 't deej hum wel zeer
 jeh hij genaas wel, toch blèef ie mank
 en ie rokte on d'n drank

– en ie spulde en ie hinkelde
 van Ròme t'rug nor Nederlaand
 omdeh 't ie daor z'nen tèt gedaon hah
 kwaam ie toen hier mar onbelaand

en ie vertelde van z'ne jongen tèt
 van z'n geliefdes en z'ne strèd
 en a's ie dan op z'n viòol begon
 dan waar d'r niemend die nie' lùst'ren kon
 – en ie spulde en ie waandelde
 langs de café's, aaltij' op en neer
 en wor ie kwaam zong ie aaltij' wel
 "den boer út Raovels" en nog veul meer

mar toen ie tachtig jaor geworren waar
 toen zaag ie 't ammol nie' mir zo klaor
 ze heh'n 'm nor 't gesticht gebrocht
 hij heej z'n end daor afgewocht
 – en ie docht nog deh 't ie waandelde
 over de Lupkes en dur de stad
 en tot z'n dòod toe bleef ie zingen
 mar 't biste hah 't ie wel gehad

INFORMANTEN

Foto's: dhr. Jan Brieffies (G.A.T.)
 Rolf Janssen

Liederen en overige informatie:

N.T.C., 1928-'29-'30 (G.A.T.)
 handschrift Leo Heerkens (via bemiddeling van dhr. Felix Heerkens, Udenhout)
 Marc Zeegers
 Rolf Janssen
 G.A.T., bevolkingsregister
 G.A.T., ledenlijst Zouavenbroederschap
 G.A.T., artikelen Lambert de Wijs (N.T.C.)
 G.A.T., artikelen Willem van Mook (N.T.C.)
 Gem. Archief Batenburg
 Rijksarchief Noord Holland, Haarlem
 Archief Fluitekruid, cass. A18, A19, A20
 mevr. Staps, geb. 1895, Tilburg
 mevr. A. Vossen, geb. 1897, Tilburg
 dhr. J. Leenaerts, geb. 1898, Tilburg
 fam. De Rooy, Goirle
 mevr. De Jong, geb. 1898, Tilburg
 dhr. Van Nispen (onderzoek Zouavenarchieff, Oudenbosch)
 dhr. H. Janssen, geb. 1925, Appeltern
 dhr. H. Franken (informatie & toestemming, enkele gegevens uit zijn boek "Liederen en dansen van de Kempen" over te nemen)
 dhr. W. van Mook
 dhr. Nouwens, geb. 1909, Tilburg
 mevr. v. Alphen, geb. 1906, Tilburg
 mevr. Vinks-Strijbosch, geb. 1904, Tilburg
 dhr. J. v. Alphen, Dongen

